

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Michal BÁRTA

Americká revoluce očima Alexise de Tocquevilla v ideovém vývoji 19. st.

Bakalářská diplomové práce

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Válek

Obor: Historie

Olomouc 2017

Prohlašuji, že předkládanou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně na základě citovaných pramenů a literatury

V Olomouci dne 2. 5. 2017.

Michal Bárta

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu práce Mgr. Jiřímu Válkovi za pomoc při výběru tématu a následné cenné rady při psaní.

Obsah

ÚVOD	1
1 Etymologie a proměny termínu „revoluce“	5
1.1 Etymologie	5
1.2 Proměna termínu mezi 17. – 19. stoletím	6
2 Sociologický model revoluce a revoluce ve Spojených státech	9
2.1 Sociologický model revolučního procesu	11
2.2 Americká revoluce	13
3 Původ a životní osudy Alexise de Tocquevilla	14
3.1 Původ	14
3.2 Život a dílo Alexise de Tocquevilla	15
3.3 Cesta do Spojených států	16
4 Demokracie v Americe	17
4.1 Pozadí vzniku Tocquevillova díla	17
4.2 Cesta k Americké revoluci	20
4.3 Rozdílnost amerického jihu a severu	23
4.4 Zásada svrchovanosti lidu	25
4.5 Obecní systém a „Duch obce“	27
4.6 Duch obce	28
4.7 Rovnost a dědický zákon	29
4.8 Strany ve Spojených státech a federální ústava	30
4.9 Základní svobody a práva občana	31
4.10 Hodnocení revolucí a jejich další směřování	34
ZÁVĚR	36
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	39
RESUME	40
ANOTACE	41

ÚVOD

Hlavním námětem pro vznik této bakalářské práce se stala má seminární práce k dějinám devatenáctého století, ve které jsem se letmo dotkl období americké revoluce a poprvé jsem se setkal se jménem Alexise de Tocquevilla. Takto vypracovaná seminární práce mě pouze uvedla do problematiky revolucí, jež začaly v devatenáctém a dvacátém století otřásat světem a ukázala mi základní prameny a literaturu. Tento základ byl pouze velice zkratkovitým zachycením některých Tocquevillových myšlenek a soudů o americké revoluci a revolucích obecně, stal se však důstojným základem pro další výzkum.

První kapitola bude věnována základnímu shrnutí bádání o fenoménu revolucí. Ač je dnes slovo „revoluce“ běžnou součástí našeho slovníku, jeho prvotní význam byl zcela odlišný. Bylo to až devatenácté století se svými revolucemi, které vytvořili slovo revoluce, jak ho známe dnes. Jelikož je fenomén revoluce velice komplexním a každá vědecká disciplína, která se jej pokouší zkoumat na něho nahlíží z jiného úhlu, stejně tak se liší i závěry, ke kterým dochází. Pro přehlednost jsem si pro svou bakalářskou práci zvolil sociologickou metodiku. Tento sociologický model, na rozdíl od postupu např. historiků, sleduje vnější společné znaky revolucí a dokáže tyto výsledné modely zpracovat do grafů. Jeho hlavním úkolem je tedy porovnávat jednotlivé revoluční výbuchy dle jejich průběhu a snaží se najít společné body, dle kterých vytváří jednotlivé kategorie. Její výhodou je přehlednost a možnost komparace, nebere však vůbec v potaz historické jednotlivosti, které odlišují například mnou zpracovanou americkou revoluci, díky čemuž bývá historiky odmítán. Komplexnost tématu vede také k rozporům mezi tím, co za revoluci označit lze a co již ne. Zatímco sociologové nemají problém označovat za revoluce události mimo Evropu, někteří z historiků¹ naopak revoluci považují za jev specifický

¹ Například Martin Malia.

pouze pro evropský kulturní okruh. Silné i slabé stránky jsou poté demonstrovány na případu Spojených států.

V druhé kapitole v krátkosti shrnu významné momenty Tocquevillova života, s větším zaměřením na jeho původ a cestu po Spojených státech. Základní teze pro tuto část pochází z knihy britského historika Hughha Brogana, který tvrdí, že největší vliv na Tocquevilla měly události, jež se udály ještě před jeho narozením.² Je to rodinné prostředí, které má obrovský vliv na hodnotový systém malého dítěte, a právě proto se lze domnívat, že postoj Alexise de Tocquevilla z velké části vychází z rodové paměti. Další velkou událostí v jeho životě byl odjezd do Spojených států, kam byl vyslán pracovně, aby jakožto zaměstnanec francouzské justice sepsal odbornou práci o americkém vězeňském systému. Toto poslání bylo pro Tocquevilla ve Spojených státech vždy prioritou, proto jako první po příjezdu zpracoval svou zprávu o věznicích a teprve poté své osobní poznámky.

V poslední a nejrozsáhlejší kapitole se věnuji reflexi americké revoluce v díle *Demokracie v Americe*. Při čtení Tocquevillovy knihy je na první pohled patrné, že se nejedná o standartní historiografické dílo a že záměrem autora rozhodně nebylo sepsat dějiny Spojených států. Jeho cílem bylo napsat co nejkomplexnější zachycení americké demokracie se všemi jejími průvodními jevy. Co se týče otázky americké revoluce, jsou informace často pouze fragmenty v textu, které bylo nutné poskládat dohromady. Hlavně první část prvního dílu *Demokracie v Americe* se vyjadřuje k zásadním aspektům americké revoluce, od jejího původu v anglických osadnících, přes její eskalaci v ilegality občanského života v koloniích, až po její uplatnění v praxi po válce o nezávislost. Často jsou to spíše velké ideje, které Tocqueville považuje spíše za původce, činitele či důsledek americké revoluce, než že by se věnoval pouze výkladu dějin války o nezávislost.

² BROGAN, Hugh: *Alexis de Tocqueville: Prorok demokracie ve věku revoluce*. Brno 2011.

Poměrně značný prostor budu věnovat původu všech vlivů, které vedly britské osídlenec k vytvoření „nového řádu světa“³ Základní tezí, s níž se ztotožňuje většina historiků a politologů, je že vše, co vedlo k americké revoluci bylo přítomno v hlavách prvních kolonistů.⁴ Tento fakt je tedy uhlavním kamenem celého Tocquevillova výzkumu, jelikož tyto předpoklady poté ovlivnily společnost Spojených států. Zároveň si však pozorně všímá rozdílnosti, které od sebe odlišovaly obyvatele amerického jihu a severu. Jako velký zastánce původních hodnot francouzské revoluce, tedy svobody, rovnosti a bratrství, je k situaci na americkém jihu značně kritický a přirovnává jí k jakési majetkové aristokracii bez jakýchkoli jiných pravomocí.

Celým jeho dílem se jako červená niť táhne protifrancouzský motiv, s jehož kritikou začíná již v úvodu a pokud mohl, vždy porovnával fungování amerických institucí se situací ve Francii. Tento fakt je v mé práci vždy na daném místě zohledňován, jako jeden z velkých motivů.

Tocqueville se v knize jasně drží svého vidění světa, velmi často pod vlivem domácí Francie. Toto vidění si však často promítá i do svého pozorování občanské společnosti Spojených států, proto některé z jeho závěrů nejsou úplně přesné. Historiky mu bývá vyčítáno například, že ač se v práci často odvolává na rozhovory, nikdy se nevzdal svého původu a obklopoval se pouze „vyšší společností“ (např. právníky).⁵ On sám si svůj nedokonalý pohled uvědomoval a přiznával se k němu. Výjimečné z mého pohledu však je, že si své názory ověřoval, převážně četbou primární i sekundární literatury a pokud se dobral jiného výsledku, byl ochoten svůj omyl přiznat – např. při svých předpokladech o tom, že občanská společnost bude sobě volit do svého čela pouze schopné jedince.

³ „Novus ordo Saeclorum“

⁴ ARRENDTOVÁ, Hannah: *O revoluci*. Praha 2011.

⁵ BROGAN, Hugh: *Alexis de Tocqueville: Prorok demokracie ve věku revoluce*. Brno 2011, s. 199-222.

Kniha se sice drží konceptu a má svou jasně stanovenou vnitřní kostru, často se však projevuje, že Tocqueville nechával své myšlenky plynout.⁶ Některé informace, ty, na které dával Tocqueville největší důraz, se v textu objevují hned několikrát. Jedná se především o velké motivy, jako například rovnost, kde se věnuje jejímu původu a poté popisuje její vliv na ostatní aspekty občanského života. Při svém pozorování využíval metody, jež jsou dnes využívány hlavně v sociologii; primárně se jedná o rozhovory. Nechybí ovšem práce s prameny a sekundární literaturou. Kniha je zakončena dvěma podobnými kapitolami. První z nich jsou dodatky, v nichž Tocqueville obsáhleji vysvětluje své myšlenky; své závěry zde dokládá právními dokumenty a statistikami.⁷ Závěrečná kapitola jsou poznámky, která se dodatkům značně podobá, je však mnohem obsáhlejší a jednotlivá sdělení jsou v ní častěji kratší. Pokud se Tocqueville někým inspiroval, či se na někoho odkazoval, je v poznámkách uveden odkaz na zdroj.⁸

Já ve své práci budu využívat překlad obou dílů *Demokracie v Americe* od olomouckého vysokoškolského pedagoga doc. PhDr. Vladimíra Jochmana, které vznikly jako překlad dvanáctého francouzského vydání z roku 1848. Oba díly *Demokracie v Americe* vyšly v roce 1992 v nakladatelství Lidové noviny. Vladimír Jochman se v devadesátých letech aktivně věnoval překladu nejen Tocquevillových děl. Krom *Demokracie v Americe* přeložil též jeho *L'Ancien régime et la Révolution – Starý režim a revoluce*.⁹ Oba díly *Demokracie v Americe* vyšly ještě společně v jedné knize v nakladatelství Leda v roce 2012. Opět se však jedná o nezměněný překlad Vladimíra Jochmana.

⁶ „Mám ve zvyku jen rozhodnout o plánu a základních idejích a pak sledovat běh svých myšlenek, rychleji či pomaleji, jak se mi podávají.“ In: BROGAN, Hugh: *Alexis de Tocqueville: Prorok demokracie ve věku revoluce*. Brno 2011, s. 271.

⁷ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe*. Praha 2012, s. 309-329.

⁸ Tamtéž, s. 333-374.

⁹ DOPITA, Miroslav: *Vzpomínka na doc. PhDr. Vladimíra Jochmana*. IN: Sociologický časopis, 2008, Vol. 44, No. 5.

Sekundární literaturu jsem využil především v první části práce, která má za úkol v krátkosti uvést dosavadní výsledky ve výzkumu revolucí. Stěžejním pro mě bylo dílo českého sociologa Jaroslava Krejčího, který se ve svých pracích věnoval výzkumu revolucí. V práci jsem využil především jeho sociologické dělení revolucí a jejich průběhů. Zajímavé bylo porovnat jeho studii s přístupem Martina Malii, který je autorem diametrálně odlišných záměrů a vůči sociologickému přístupu se vyhrazuje. Velkou roli taktéž sehrála kniha O revoluci od Hannah Arendtové. Ta pro mě měla do velké míry hlavně inspirativní význam i co se týče přístupu k Tocquevillovým myšlenkám. Právě z její knihy vycházejí některé teze, na kterých ve své práci stavím.

1 Etymologie a proměny termínu „revoluce“.

1.1 Etymologie

Slovo revoluce, které je dnes bezesporu považováno za součást každodenního slovníku, se stejně jako vše ostatní v průběhu času proměňovalo v závislosti na dějinných událostech.¹⁰ Nic by nebylo lidem 17. – 19. st. tak vzdálené jako právě současné chápání tohoto slova. Pokud dnes označíme něco za „revoluční“, máme tím na mysli něco zcela nového, často lepšího, nebo tím míníme něco radikálně odlišného od původního stavu.¹¹ Právě toto chápání je však od původního významu slova diametrálně odlišné.

Pro správné pochopení jednotlivých významových posunů, ke kterým v průběhu dějin došlo, je potřeba alespoň zmínit, že za revoluci nepovažujeme jakoukoli změnu, ty byly ve společnostech přítomné odnepaměti. Jednoznačná definice revoluce neexistuje a záleží na každém, z jakého pohledu na ni nazírá. Za základní charakteristiku moderních revolucí považuji „nový začátek“, radikálně odlišný od původního stavu věcí. Nelze ji tedy zaměňovat s pojmy, které využívali už staří Řekové a Římané, např. *mutatio rerum*, *stasis* nebo Platonovými

¹⁰ V této práci je pojem revoluce používán ve shodě s koncepcemi Hannah Arendt a Jaroslava Krejčího, tedy za společenský jev označující změnu spojenou s novým začátkem, přítomný ve společnostech odnepaměti bez závislosti na kulturně-historický kontext, proti čemuž se vyhrazuje např. Martin Malia.

¹¹ PIPES, Richard: *Dějiny ruské revoluce*. Praha, 1998, s. 9.

„metabolai“.¹² S obdobnými změnami se lidé museli potýkat již od vzniku společnosti samotné a nebyly vnímány jako nositelky něčeho radikálně nového, spíš jako návrat do svého předešlého dějinného cyklu; nenarušovaly totiž to, co lidé časem začali nazývat dějinami.¹³ A ani touha po novém, která je nám v dnešní době často tak blízká, nebyla v lidech před nástupem novověku zakořeněna. Tváří v tvář radikálním změnám často docházelo spíše ke „kroku zpět“, zaleknutí se nastalé situace či zaujetí spíše konzervativního stanoviska.¹⁴

Původ slova revoluce bychom hledali, dnes již trochu netradičně, v přírodních vědách, konkrétně astrologii. Poprvé ho použil Mikuláš Kopernik ve svém díle *De revolutionibus orbium coelestium*, tedy *O obězích těles nebeských*, ve kterém popřel tezi, že Země je středobodem vesmíru.¹⁵ V tomto významu ještě přesně odpovídá svému původu z latinského „revolvere“ tj. otáčet se kolem dokola.¹⁶ Tato idea cykličnosti zřejmě vychází z dokonalého převzetí významu řeckého slova „anakyklosis“, jež ve svém díle metaforicky použil řecký politik a historik Polybios pro označení střídání se (otáčení, tj. revolvere) několika málo forem vlády mezi smrtelníky a jejich neodvratitelné návraty.¹⁷ Již ve 14. st. se jako revoluce či reforma označovala náhlá a násilná výměna vládnoucí vrstvy obyvatelstva; opět to však nebylo vnímáno jako něco nového, nýbrž jako návrat k ctnostem a ideálům prvotního křesťanství.¹⁸

1.2 Proměna termínu mezi 17. – 19. stoletím

Tento metaforický význam je velice důležitý i pro dobu 17. století, kdy se slovo revoluce objevuje jako označení společensko-politického jevu. Neoznačovalo to, co za revoluci považujeme v dnešní době, tedy svržení královského majestátu a nástup lorda protektora

¹² Mutatio rerum – změna okolností; stasis – občanský svár, který narušoval poměry v řecké Polis, metabolai – přirozené obraty jedné formy vlády v jinou. In: ARENDTOVÁ, Hannah: *O revoluci*. Praha, 2011. s. 18.

¹³ ARENDTOVÁ, Hannah: *O revoluci*. Praha, 2011, s. 18.

¹⁴ Tamtéž, s. 38.

¹⁵ Tamtéž; PIPES, Richard: *Dějiny ruské revoluce*. Praha, 1998, s. 9.

¹⁶ KREJČÍ, Jaroslav: *Dějiny a revoluce*. Praha, 1992, s. 9.

¹⁷ ARENDTOVÁ, Hannah: *O revoluci*. Praha, 2011, s. 39.

¹⁸ KREJČÍ, Jaroslav: *Dějiny a revoluce*. Praha, 1992, s. 9.

Olivera Cromwella, nýbrž události roku 1660 spojené s restaurací královské moci.¹⁹ A stejně tak to platí to pro dnešní tzv. Slavnou revoluci. Tradiční význam označující revolucí neodvratný pohyb a návrat do výchozího cyklu se tedy zatím neměnil.

Specifickou kapitolou v této problematice je konstrukt vojenské revoluce v raném novověku vytvořený britským historikem Michaelem Robertsem v devadesátých letech minulého století.²⁰ Podstatou jeho teze je řetězec kauzalit vedoucí od taktických reforem v oblasti vojenství k silnému státu s vyvinutým byrokratickým aparátem.²¹ I přes složitost jeho práce se její základ dá shrnout do čtyř bodů. Prvním bodem je zmiňovaná revoluce v taktice, tedy rozmach palných zbraní, šíření nových taktických prvků hlavně v Severním Nizozemí a Švédsku apod. Tato změna ve válčení s sebou logicky nesla další průvodní znaky, jako byla třeba nutnost perfektního výcviku.²² Druhým bodem bylo postupné nahrazení žoldnéřských armád armádami stálými.²³ Velikost a kvalitní výcvik stálých armád s sebou přinesl změnu strategie, tedy třetí bod Robertsovi koncepce.²⁴ Poslední bod je souhrn několika jednotlivin, které lze označit jako dopad těchto výše zmiňovaných změn ve vojenské oblasti na společnost.²⁵ Souhrn těchto změn Roberts považuje za natolik zásadní, že pouze kvalitně a účelně spravovaný silný stát si mohl dovolit řídit tak složitý armádní systém. Současně i jeho financování si vynucovalo mnohem účelnější správu.

Významový posun se objevuje až o více než dvě století později a je spojen s událostmi v rodících se Spojených státech a v krizi se potácející Francii. Jak už jsem se zmínil výše, za dominantní determinační prvek dnešního vnímání revoluce považují heslo „Novus Ordo

¹⁹ ARENDOVÁ, Hannah: *O revoluci*. Praha, 2011, s. 39.

²⁰ Michael Roberts svou tezi ohraničuje lety 1560-1660.

²¹ PRCHAL, Vítězslav: *Společenstvo hrdinů: Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*. Praha, 2015, s. 25.

²² Tamtéž, s. 25-27.

²³ Tamtéž, s. 28.

²⁴ Tamtéž, s. 28-29.

²⁵ Tamtéž, s. 29-30.

Saeclorum“, které najdeme na zadní straně velké státní pečeti Spojených států z roku 1782.²⁶ Tato formulace spjatá se vznikem USA krásně demonstruje jakousi „novost“, kterou se revoluce 19. století odlišují od restaurací předešlých století. Tento prvek však nelze považovat za samozřejmý. Jak nám napovídají svědectví aktérů obou revolucí, nebyli si v počáteční fázi obou revolucí vůbec vědomi toho, že svými rozhodnutími vytvoří novou kapitolu lidských dějin. Důkazem toho jsou například slova Benjamína Franklina: „*V žádném rozhovoru mi nikdy nikdo, ať strážlivý či opilý, nedal v nejmenším najevo, že by si přál, abychom se oddělili, ani nenaznačil, že by něco takového bylo pro Ameriku výhodné.*“²⁷. První použití výrazu revoluce v současném významu, tedy dokončení procesu posunutí významu nalezneme ještě o něco později při rozhovoru Ludvíka XVI. s vévodou La Rochefoucauld a Liancourtu o pádu Bastilly z 14. července 1789: „*C'est une révolte ! Non, Sire, c'est une révolution.*“²⁸

K uznání nového významu slova revoluce došli jejich aktéři až v průběhu. V momentě kdy je bezvýhodnost situace zahrnala do kouta, teprve v ten moment, došlo v jejich hlavách k odpoutání se od dřívějších dob a došlo jim, že návrat už je nemyslitelný a začali upírat své zraky k budoucnosti. Průběh těchto prvních novodobých revolucí rozhodně nebyl poklidný a byl spojen s mnoha střety, jak na bojištích, tak v hlavách jejich současníků, stal se však zcela novým vzorem pro dějiny 19. – 20. století.

²⁶ „*Novus Ordo Saeclorum*“ – volně přeloženo jako „nový řád světa“. Viz ARENDOVÁ, Hannah: *O revoluci*. Praha, 2011.

²⁷ ARENDOVÁ, Hannah: *O revoluci*. Praha, 2011, s. 41.

²⁸ „*To je vzpoura! Ne pane, to je revoluce.*“ In: ARENDOVÁ, Hannah: *O revoluci*. Praha, 2011, s. 44.

2 Sociologický model revoluce a revoluce ve Spojených státech

Jak už jsem krátce nastínil v předchozí kapitole, je samotné obsahové vymezení revoluce velice obtížnou záležitostí. Východiska bádání se budou lišit v závislosti na použité metodologii, oboru zkoumání atd.

Pro účely této práce je potřeba stanovit pouze základní typologii revolucí vytvořenou sociology, bez zabíhání do problematických částí revolucí hybridních. Jako první lze provést kategorizaci ohnisek revolucí, tedy jedná-li se o revoluci provedenou zdola (jediná revoluce v pravém slova smyslu), shora či zvenku (zde se jedná o metaforické užití názvu revoluce) a revoluce hybridní (dochází k propojení obou faktorů).²⁹ První tři velké typologické kategorie lze ještě podrobněji dělit na základě konkrétních historických událostí. Revoluci zdola lze rozdělit na endogenní (myšlenky na společenskou změnu vycházejí z domácího prostředí – Velká francouzská revoluce), exogenní (značnou roli hrají ideové základy ze zahraničí – Ruská revoluce) a revoluce proti cizímu panství (často osvobozovací války – vzpoura třinácti britských kolonií v USA).³⁰ Z trochu jiného hlediska pak lze na endogenní a exogenní revoluce nahlížet jako na tzv. vertikální (nepřítelem je privilegovaná vrstva domácí společnosti); revoluce proti cizímu panství pak lze označit jako horizontální (vnější nepřítel, společenská vrstva nehraje roli).³¹ Pro lepší orientaci v pojmech je níže přiložena tabulka základní typologie.

²⁹ KREJČÍ, Jaroslav: *Dějiny a revoluce*. Praha, 1992, s. 17.

³⁰ Tamtéž, s. 17-18.

³¹ Tamtéž.

Tabulka revolucí (hlavní příklady)					
Datum v závorce: rok prvního výbuchu (začátek revoluční akce)					
revoluce zdola (revoluce v pravém slova smyslu)			revoluce shora	revoluce z venku	revoluce hybridní
vertikální		Horizontální	(revoluce v přeneseném slova smyslu)		
endogenní (z domácích zdrojů)	exogenní (odpovědi na vnější impuls)	(proti cizí nadvládě)			
Anglie (1642)	Rusko (1905)	Sev. Nizozemí (1566)	Rusko (Petr I. -1689)	Nizozemí a Itálie (z Francie 1795)	Itálie (1922)
Francie (1789)	Turecko (1908)	USA (1773)	Japonsko (Meidži – 1867)	Východní a střední Evropa (z Ruska 1944)	Německo (1933)
	Čína (1911)				

Zdroj: KREJČÍ, Jaroslav: *Dějiny a revoluce*. Praha 1992, s. 20.

Velké vertikální revoluce jsou v dějinách, co se kvantitativně týče, spíše výjimečnou záležitostí. Zajímavý je fakt, že jejich četnost v dějinách se v posledních stoletích rapidně zvyšuje, což lze zjednodušeně přisuzovat vzoru revolucí již proběhlých, vyšší vzdělanosti, lepší informovanosti a neméně záměrům cílevědomých jedinců – revolucionářů. Dalším důležitým faktem je, že neexistuje přímá úměrnost mezi velikostí útlaku a četností výbuchů odporu. Nelze totiž opomenout význam tradic, přesvědčení o oprávněnosti a legitimitě revoluce.³² Tuto tezi vystihuje příklad Indie, kde síla tradic a víra v převtělování, která kompenzuje životní strasti

³² KREJČÍ, Jaroslav: *Dějiny a revoluce*. Praha, 1992, s. 22.

jedinice odměnou v podobě dalšího – lepšího života, zamezila vzniku většího ohniska odporu.³³ To stejné lze aplikovat na křesťanský kulturní okruh, ve kterém náboženství nabízí podobnou míru kompenzace a vzrůst revolučních aktů nakonec může mít souvislost se ztrátou těchto duchovních jistot.

2.1 Sociologický model revolučního procesu

Jak již bylo zmíněno výše, jsou revoluce velice složitým a komplexním společenským jevem, a právě proto jsou dodnes podrobovány novému zkoumání. Pro nalezení aplikovatelného a funkčního obecného modelu revolucí vertikálních či horizontálních, je nutné odhlédnout od individuálních odlišností, které bývají středem zájmu nejčastěji. Avšak nahlédneme-li pod povrchové odlišnosti, nalezneme shodné mechanismy a vzorce chování. Jelikož mnou použitý obecný model americké revoluce vznikl aplikací výsledků výzkumu vertikálních revolucí (hlavně Francie a Ruska), nastíním původní i výchozí model.

Průběh vertikálních revolucí lze obecně rozdělit do sedmi společných bodů:

- 1) náběh,
- 2) tlak,
- 3) výbuch,
- 4) rozkmit,
- 5) záchyt,
- 6) ztužení,
- 7) zvrát.

³³ KREJČÍ, Jaroslav: *Dějiny a revoluce*. Praha, 1992, s. 22.

V první fázi dochází ke kumulaci problémů – postupně roste nespokojenost obyvatelstva, což vede ke vzniku návrhů reforem. Vládnoucí vrstva se buď snaží o kompromisní řešení nebo rovnou přechází ke krizovému potlačení silou. V třetím bodě dochází k veřejnému násilnému, často symbolickému, aktu násilí (útoky na Bastillu/Zimní palác); revoluční síly se mohou prohlásit novým držitelem moci. Při tzv. rozkmitu dochází k finálnímu rozdělení jednoty opozice a k propuknutí bojů mezi nimi. V pátém bodě k „zachycení“ moci jednou skupinou. Při ztužení dochází k obraně vybojovaných pozic této skupiny – často dochází k odklonu od prvotních ideálů, potírání opozice, opření se o cizí vojsko, využití teroru apod. V posledním bodě se, po úpadku vlivem vyčerpání zdrojů vládnoucí skupiny, k řeči dostávají původní revoluční skupiny.³⁴ Na rozdíl od výše popsaných revolucí vertikálních, jejichž nepřítelem je domácí privilegovaná vrstva společnosti a cílem je změna politicko-ekonomických struktur, je cílem revolucí horizontálních osamostatnění se od prostorově vymezeného společenství. Od tohoto faktu se odvíjí odlišnost a problematičnost obecného modelu průběhu těchto revolucí. Pouhou aplikací modelu vertikálních revolucí, u kterých bylo možno zobecněním nalézt obecně platné mechanismy snadné, se vystavujeme spoustě dílčích problémů. Prvním velkým problémem je samotná délka tohoto revolučního procesu, který často trval i desítky let (např. USA, Nizozemí...), během nichž docházelo, použijí-li zvolenou terminologii, k řadě stlaků, výbuchů a záchytů.³⁵ Dalším problémem je jedinečnost těchto revolucí. Shodný průběh lze nalézt pouze na jejich začátku a konci. Všechny tedy sdílejí nějaké ideové podhoubí a vnější impuls, jenž vede k propuknutí nepokojů. Ve svých dalších fázích dochází k řadě výše zmíněných událostí vedoucích ke společnému konci v podobě nového – samostatného státu.

³⁴ Tento model blíže specifikován v KREJČÍ, Jaroslav: *Dějiny a revoluce*. Praha; 1992, s. 27-30.; KREJČÍ, Jaroslav: *Sociologický model revolučního procesu*. In: Sociologický časopis 2, 1968, s. 159-173.

³⁵ KREJČÍ, Jaroslav: *Dějiny a revoluce*. Praha, 1992. s. 27-30.; KREJČÍ, Jaroslav: *Sociologický model revolučního procesu*. In: *Sociologický časopis* 2, 1968, s. 159-173.

2.2 Americká revoluce

Cílem předchozích kapitoly bylo, alespoň v krátkosti, shrnout jeden ze směrů bádání o revolucích, jehož cílem je nalezení shodných a obecně platných mechanismů v různých geografických oblastech a kulturních okruzích.³⁶ Předchozí modely lze samozřejmě zpětně aplikovat – v případě USA spatřujeme první fázi, tzv. *předehru* již v samotné migraci Britů do oblasti severní Ameriky, zde narážím na rozdílnost mezi jednotlivými kolonizátory.³⁷ Druhým bodem je vnější impuls, tedy postupné stlačování v podobě nově prosazovaných zákonů. Následuje řada výbuchů a stlaků vedoucích ke konečnému uzavření mírové smlouvy s Brity a uznání vzniku Spojených států.

Použitím této velice obecné sociologické koncepce přístupu k americké revoluci však vzniká pouze velice nepřesný obraz o jejich příčinách, oprávněnosti; automaticky se počítá s termínem „americká revoluce“, z jiného pohledu však můžeme hovořit o pouhé drobné strukturální změně atd.³⁸ Částečně také dochází k nedostatečnému vyniknutí jedinečnosti této události. Pokud se tedy podíváme na tuto problematiku z jiného, více historicko-politického pohledu, dostáváme se k problematičnosti označení těchto událostí za revoluci. Příklad Spojených států je v mnoha ohledech anomálií v tomto směru zkoumání revolucí – nelze ho žádným způsobem připodobnit k událostem francouzské revoluce, která se stala vzorem pro naše vnímání revoluce. Nepřítel rebelujících kolonií, tedy britský monarcha, byl více než 5000 kilometrů vzdálený, nebyla dobytá žádná Bastilla, revoluce nepohltila své děti, titíž muži, kteří stáli na jejím začátku, stáli i na jejím konci.³⁹ Zcela specifické byly i podmínky, jež ani v nejmenším nenaznačovaly možnou eskalaci nálad – ač západ kontinentu rozhodně nebyl neobydlený (žilo tam asi 150 000 indiánů), nabízel velké možnosti ohledně zisku nového

³⁶ Tento směr bádání je hojně využíván hlavně politology a sociology, některými historiky je odmítán např. pro zanedbávání historického kontextu událostí – viz MALIA, Martin: *Lokomotivy dějin*. Brno, 2009.

³⁷ ARRENDTOVÁ, Hannah: *O revoluci*. Praha, 2011, s. 162.; KREJČÍ, Jaroslav: *Dějiny a revoluce*. Praha, 1992, s. 27-30.; KREJČÍ, Jaroslav: *Sociologický model revolučního procesu*. In: Sociologický časopis 6, 1968, s. 636.

³⁸ MALIA, Martin: *Lokomotivy dějin*. Brno, 2009, s. 210-211.

³⁹ Tamtéž.

majetku a možnost nabytí lepšího sociálního statutu.⁴⁰ Aristokratický řád, jeden z mnoha důvodů vypuknutí nepokojů v Evropě, zde téměř nebyl přítomen. Stopové prvky starého řádu lze najít pouze v bede (nájemné placené místo služeb), primogenitura a fideikomis (nezcizitelný soubor majetku, na který vždy čekal jeden potomek podle hierarchické posloupnosti).⁴¹ Ani provedené strukturální změny nebyly tak rozsáhlé. Je to však právě ta již zmiňovaná novost demokratického zřízení zosobněná heslem „Novus Ordo Saeculorum“, co činí rozdíl mezi starým a novým.

3 Původ a životní osudy Alexise de Tocquevilla

Pro správné pochopení a výklad některých Tocquevillových hodnot a názorů, je potřeba se alespoň v krátkosti věnovat několika otázkám ohledně jeho původu, příbuzenských vztahů, ale také událostem, jež on sám zažil a které ho formovaly. Britský historik Hugh Brogan ve své knize věnované Tocquevillovi přichází z tezí, že to byly právě události Velké francouzské revoluce, jež se odehrály ještě před Tocquevillovým narozením, a v nichž členové jeho rodiny figurovali, které měly na mladého Alexise největší vliv.⁴²

3.1 Původ

Alexis Charles Henri Clérel de Tocqueville, jak znělo celé jeho jméno, pocházel ze starobylého normanského šlechtického rodu. Jeden z jeho předků, jak Tocqueville z rodinných spisů zjistil, byl dokonce přítomen již v družině Viléma I. Dobyvatele, s nímž se zúčastnil i slavné bitvy u Hastings roku 1066. On sám si byl starobylosti a významu svého rodu dobře vědom a aktivně se jeho historii věnoval.⁴³

Tocquevillův původ byl z obou stran aristokratický, jeho otec byl Hervé Louis François Jean Bonaventure Clérel, hrabě de Tocqueville a matka Louise Madeleine Le Peletier de

⁴⁰ MALIA, Martin: *Lokomotivy dějin*. Brno, 2009, s. 220-221.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² BROGAN, Hugh: *Alexis de Tocqueville: Prorok demokracie ve věku revoluce*. Brno 2011, s. 7.

⁴³ Tamtéž.

Rosanbo. Ze strany otce se jednalo o starou francouzskou vojenskou šlechtu, ze strany matčiny aristokracii úřednickou. A právě matčina strana se stala zdrojem většiny problémů. Jeho matka byla totiž vnučkou Chrétien-Guillaume Lamoignon de Malesherbese, jednoho z ministrů Ludvíka XVI., jehož rodina se již před ním aktivně účastnila francouzské politiky a Malesherbes se nakonec stal dobrovolně královým hlavním poradcem při jeho soudu.⁴⁴ Malesherbes se poté stáhl do ústraní, kde žil až do roku 1793. Hervés Tocqueville byl do rodiny své snoubenky vřele přijat a žil společně s ní a její rodinou. V osudný rok 1793 však na základě kompromitující korespondence nalezené v pařížském domě rodiny Rosanbo byla většina zmiňovaných, včetně Tocquevilla, uvězněna. Popravě se nakonec vyhnul pouze Tocqueville, jeho žena, švagr Louise de Rosanbo a sestra jeho ženy, paní d'Aunay. Před popravou je zachránila pouze Robespierrova smrt.⁴⁵ Byla to tedy i rodinná paměť rodiny de Tocqueville, v níž přežívaly hrůzy Velké francouzské revoluce, která formovala vztah mladého Alexise k francouzským poměrům počátku devatenáctého století.

3.2 Život a dílo Alexise de Tocquevilla

Alexis Charles Henri Clérel de Tocqueville se narodil 29. července 1805, jako třetí syn do rodiny Hervého Clérela de Tocqueville a Louise Le Peletier de Rosanbo.⁴⁶ Mladý Tocqueville vyrůstal v rodině rojalistů a legitimistů, což se v něm navzdory všem jeho názorům vždy odráželo. Brogan o Tocquevillovi tvrdí, že až do smrti zůstal přesvědčením šlechticem.⁴⁷ Historie svého rodu si vždy vážil, odkaz svého pradědečka Malesherbese plánoval původně zpracovat do životopisu.⁴⁸ Těžké životní situace jeho rodičů se měly odrazit

⁴⁴ MALIA, Martin: *Lokomotivy dějin*. Brno, 2009, s. 14.

⁴⁵ BROGAN, Hugh: *Alexis de Tocqueville: Prorok demokracie ve věku revoluce*. Brno 2011, s. 18-19.

⁴⁶ FOŘTOVÁ, Hana-OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Lev Thun, Alexis de Tocqueville (Korespondence 1835-1856)*. Praha 2011, s. 13.

⁴⁷ BROGAN, Hugh: *Alexis de Tocqueville: Prorok demokracie ve věku revoluce*. Brno 2011, s. 9.

⁴⁸ FOŘTOVÁ, Hana-OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Lev Thun, Alexis de Tocqueville (Korespondence 1835-1856)*. Praha 2011, s. 14.

i v jejich psychickém stavu. Nejvíce trpěla Tocquevillova matka, jíž francouzská revoluce popravila velkou část a ona poté trpěla psychickými problémy a úzkostnými stavy.⁴⁹

Alexis po pobytu v Métách vystudoval mezi lety 1823-1826 práva v Paříži a poté odjel se svým bratrem Edouardem na cesty po Itálii. Mladý Alexis následoval otcův odkaz, a i on vstoupil do vysokých úřednických služeb, když se stal soudním auditorem ve Versailles, kde působil až do červencové revoluce roku 1830. Po všech členech státní administrativy se vyžadoval slib věrnosti novému režimu. Alexis společně s bratrem Hippolytem přísahali, jejich otec však nikoliv a ze státní správy se stáhl. Tato nelehká životní situace byla jedním z důvodů proč se nakonec mladý Alexis rozhodl společně se svým přítelem Gustavem de Beaumontem odcestovat do Spojených států.⁵⁰

3.3 Cesta do Spojených států

Do Spojených států vypluli s Gustavem Beaumontem v dubnu roku 1831 a již 9. května zakotvili v New Yorku. Americký tisk se jejich příjezdu okamžitě věnoval a jejich mise byla s velkým ohlasem přijata. Tocqueville v New Yorku se krom svých pozorování věnoval hlavně povinnostem spojeným s jeho misí. Dlouhé dny studoval v knihovnách statistiky, vězeňskou dokumentaci a jiné materiály. Toto studium také doplňoval návštěvami různých vězeňských zařízení; navštívil například známou věznici Sing-Sing. New York opustili po sedmi týdnech a vydali se do Auburnu, první a nejznámější americké káznice. Tocquevillovi cesty byly velice rozmanité, což odpovídá jeho dobrodružné povaze. Na každém místě se zdrželi maximálně několik týdnů. Ve výsledku navštívili většinu velkých amerických měst (např. Detroit, Buffalo, Charlestown, Filadelfii, Pittsburgh atd...), jejich směřování vedlo nejprve sever až do Kanady a potom směrem na jih. Nejvíce se mu, dle jeho zápisků zalíbilo v Bostonu. Dle H. Brogana to

⁴⁹ FOŘTOVÁ, Hana-OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Lev Thun, Alexis de Tocqueville (Korespondence 1835-1856)*. Praha 2011, s. 15.

⁵⁰ Tamtéž, s. 13-16.

byl právě Boston, kde Tocqueville čerpal ideje pro svou Demokracii v Americe. Při svém výzkumu se stále držel metody, že neexistuje člověk, od kterého by se nic užitečného nedozvěděl, a proto většinou čerpal ze svých rozhovorů. Jednou ze slabín, která mu bývá vytýkána je, že většinou ve Spojených státech vyhledával společnost „vyšších tříd“, velkou spoustu času tedy trávil např. s advokáty. Cesta nakonec trvala až do roku 1832 a zpět v Paříži se zřejmě vylodil 24. března.⁵¹

Po návratu do Francie se Tocqueville pustil prvotně do sepsání své práce o vězenství, která pro něj vždy byla prioritou. O sepsání svého vlastního výzkumu Spojených států začal až v roce 1833. Do psaní se pustil o rok později, asi v listopadu 1834 a již v polovině srpna 1835 byla připravena. První díl byl přijat veřejností s velkým nadšením, a ještě v prvním roce byl vydán v několika nákladech. Druhý díl se již s takovým úspěchem nesešel.⁵²

4 Demokracie v Americe

4.1 Pozadí vzniku Tocquevillova díla

Tocquevillova kniha *Demokracie v Americe* bývá často historiky a politology označována za nejlepší dílo, které kdy cizinec o Spojených státech napsal a je dodnes i na území USA velice ceněno. Jelikož tento jev není zcela běžný a vznik podobných knih není zaznamenáván každý den, je vhodné klást si otázku, co vůbec přispělo k úspěchu Tocquevillovy knihy? Odpovědi se nabízí hned několik. V první řadě bych vyzvedl jím zvolenou metodologii práce a racionální přístup, s kterým přistupoval k jednotlivým faktům. Sám v úvodní pasáži uvádí, že jeho záměrem nebylo napsat chvalozpěv na americkou formu demokracie, nýbrž snaha zachytit život nově vzniknuvší americké občanské společnosti z mnoha různých pohledů a tím docílit komplexnosti své studie. Sám však přiznává, že jeho práce má spoustu argumentačních trhlin a tudíž bude snadno napadnutelná.⁵³ A ač je evidentně nadšen

⁵¹ BROGAN, Hugh: *Alexis de Tocqueville: Prorok demokracie ve věku revoluce*. Brno 2011, s. 121-169.

⁵² Tamtéž, s. 199-223.

⁵³ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I*. Praha 1992, s. 17-18.

demokratickým vývojem v Evropě, jež dle něho vyvrcholil právě ve Spojených státech, zdráhá se vyslovit obecné soudy o jeho správnosti a dalším směřování.⁵⁴ V souladu s osvícenským způsobem bádání se tedy snažil o co největší objektivitu – „... a že jsem nikdy, leda nevědomky, nepodleh potřebě přizpůsobovat fakta idejím namísto toho, abych podřizoval ideje faktům.“⁵⁵ Stejně tak obohatil vydání své knihy o poznámkový aparát, ve kterém si mohl čtenář ověřit zdroj autorových myšlenek – „Když bylo možné nějaký bod dokázat pomocí psaných dokumentů, dbal jsem pečlivě o to, abych používal původních textů a nejautentičtějších i nejocetňovanějších děl. V poznámkách jsem uvedl své prameny a každý si je může ověřit.“⁵⁶

Tocqueville odjel na svou cestu po věznicích Spojených států v roce 1831. Tento pobyt si však prodloužil na celkovou dobu devíti měsíců, během které procestoval Východní pobřeží a Středo západ, kde sbíral materiály pro svou práci.⁵⁷ Jeho metoda nebyla primárně historická. Práce s pramennou materií jistě byla nedílnou součástí jeho výzkumu, velice často se však pohybuje na pomezí sociologických metod a svou práci staví na rozhovorech s obyčejnými lidmi, kteří jsou pro něho jakýmsi ztělesněním nového řádu.⁵⁸ Jak správně poznamenává Francois Furet ve své knize *Promýšlet francouzskou revoluci*, tak Tocqueville sám sebe vnímá jako pouhého pozorovatele, či hosta v cizí zemi, který nepřijel zkoumat dějiny Spojených států z důvodů nalezení dětství Evropy, ale naopak chce se poučit pro jeho další směřování.⁵⁹

Dalším důvodem, který přispěl k úspěšnosti Tocquevillova díla, je jeho motivace pro napsání. Tento motiv lze opět spatřit již po přečtení úvodní pasáže. Zde se projevuje Tocquevillovo znechucení vývojem, jímž se vydala Francie po událostech roku 1789. Jak ve

⁵⁴ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe* I. Praha 1992, s. 16-17.

⁵⁵ Tamtéž, s. 17.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ WILSON, James Quinn: *Tocqueville a Amerika*. IN: *Bulletin Občanského Institutu* 252, 2012, s. 3.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ FURET, Francois: *Promýšlet francouzskou revoluci*. Brno 1994, s. 135.

svém příspěvku poznamenal americký politolog James Q. Wilson, s odvoláním na jednoho z prvních recenzentů *Demokracie v Americe*, Johna Stuarta Milla, bylo na Tocquevillovi v mnoha směrech něco více anglického než francouzského.⁶⁰ Celou úvodní pasáží se prolíná kritika tohoto směřování. Hlavní problém spatřoval v nedůsledném provedení, jež se omezilo pouze na „materiální složku“, bez toho aby se zaměřila na ideovou složku, autoritu zákonů, zvyky a mravy.⁶¹ Přirovnává francouzskou demokracii k sirotkovi, který vyrůstá na ulici opuštěn svými rodiči, stejně tak jako se francouzská inteligence nechopila řízení revolučních procesů.⁶² Dále se Tocqueville, jakožto deista⁶³, vyhrazuje vůči výpadům proti katolické církvi, náboženskému životu a hodnot, které s tím souvisí – „*Chápu, že tito lidé usilují o pomoc ze strany náboženství, protože musí vědět, že nelze nastolit království svobody bez vlády mravnosti, ani založit mravnost bez víry.*“⁶⁴ Obecně lze říci, že se vyhrazoval vůči zradě původních ideálů svobody, rovnosti a bratrství, z nichž právě princip rovnosti je v jeho díle nejvíce zřejmý.

Další důležitou otázkou je, proč volil Tocqueville právě Spojené státy, přestože to byl Evropský prostor, ve kterém „demokratická revoluce“, jak ji Tocqueville nazývá, vznikla. Částečně lze hledat odpověď již v jeho výše uvedeném nesouhlasu s vývojem francouzského republikánského systému, který dle něho stále nevyřešil základní „*svatá práva vlastnictví a rodiny*“ a stojí na rozcestí toho, bude-li mít „*demokratickou svobodu nebo demokratickou tyranii.*“⁶⁵ Pro Tocquevilla však nebyly Spojené státy důležité geograficky či historicky, staly se pro něho jakousi výzkumnou laboratoří, v níž bylo možno provést veškeré změny, které se

⁶⁰ WILSON, James Quinn: *Tocqueville a Amerika*. IN: *Bulletin Občanského Institutu* 252, 2012, s. 3.

⁶¹ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I*. Praha 1992, s. 12.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Způsob křesťanského myšlení, který vznikl již v 16. století, naplno se však projevil až ve francouzském osvícenství. Deismus uznává Boha jakožto stvořitele, který dále nezasahuje do lidských záležitostí a pod vlivem osvícenské racionality odmítá vše co přesahuje lidské chápání: Boží zjevení, zázraky apod. Deisté často zaměňují slovo Bůh za jiný výraz, stejně jako Tocquevillova Prozřetelnost.

⁶⁴ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I*. Praha 1992, s. 14.

⁶⁵ Tamtéž, s. 7.

v Evropě stále střetávaly se starými státními strukturami a musely si svou cestu vyšlapat přes zkrvavená bojiště.⁶⁶ Obdivuje však Spojené státy za provedení změn, které mu přijdou pro tuto oblast zvoleny adekvátně, čímž se jim povedlo stát se během šedesáti let nejstabilnějším a nejlépe prosperujícím státem na světě.⁶⁷

Druhým důvodem je jeho přesvědčení, že národy si s sebou do budoucího vývoje nesou charakteristické rysy, které je stále ovlivňují a které vznikly již při jejich „zrodu“.⁶⁸ Vnímá tuto situaci jako šanci ověřit svou tezi. Jistě by rád podobnou analýzu provedl i ve své rodné Francii, je si však vědom jedinečnosti této příležitosti poznat počátky zcela nového národa – „*Amerika je jediná země, ve které jsme mohli být svědky přirozeného a pokojného vývoje společnosti a kde bylo možné upřesnit počáteční vlivy, určující budoucnost států.*“⁶⁹

4.2 Cesta k Americké revoluci

Jelikož Tocquevillovým primárním cílem nebylo zpracovat dějiny amerického národa, jekonkrétně této problematice věnován pouze omezený prostor. Je-li však jeho dílo čteno pozorně, lze celkový obraz poskládat z dílčích informací ostatních kapitol. Základní tezi této práce zformulovala Hannah Arendtová ve své knize *O revoluci*, v níž tvrdí, že americká revoluce proběhla ještě před vypuknutím samotné války o nezávislost. Její závěry vycházejí ze směřování společnosti na americkém kontinentě a jejími charakteristickými rysy, jež tuto změnu vykonaly.⁷⁰ Lze vypožorovat velkou míru inspirace právě Tocquevillem, ten však za zcela zásadní považuje tzv. demokratickou revoluci.⁷¹

Americká demokracie, podle výše uvedené teze, byla přivezena na americký kontinent již prvními kolonizátory a díky specifickým podmínkám nového a neprozkoumaného území se

⁶⁶ Tocqueville nazývá Ameriku rámem, jeho obrazem je však demokracie.

⁶⁷ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe* I. Praha 1992, s. 8.

⁶⁸ Tamtéž, s. 27.

⁶⁹ Tamtéž, s. 28.

⁷⁰ ARRENDTOVÁ, Hannah: *O revoluci*. Praha 2011, s. 110-111.

⁷¹ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe* I. Praha 1992, s. 9.

mohla vyvinout ve svou pozdější podobu, což zmiňuje i Tocqueville: *“Ta pobřeží, tak vhodná pro obchod a průmysl, ty hluboké řeky, to nevyčerpatelné Mississippi, celý tento kontinent tehdy vypadal jako dosud prázdná kolébka velkého národa.”*⁷² Lze si však položit otázku, kdy tyto charakteristické rysy, které uvedly do chodu proces vytváření americké demokracie, v prvních osadnicích vznikly? Tocqueville za tvůrce těchto lidských hodnot označuje demokratickou revoluci, která je v aristokratických společnostech Evropy přítomna již od jejich vzniku.⁷³ Za její počátek vnímá rozvoj duchovního stavu, který ač je postaven na hlubokých hierarchických základech, začal se otevírat stejně pro urozené i neurozené, stejně jako pro majetné i chudé, čímž dochází k nivelizaci vztahů a vzniká tím pro Tocquevilla tak charakteristický aspekt rovnosti.⁷⁴ Tato revoluce se v průběhu času začala o slovo hlásit stále více, v souvislosti s růstem vlivu peněz a bohatnutím nižších vrstev, vzrůstem vlivu inteligence (např. právníci) a také oslabováním moci aristokracie a panovníka vleklými a finančně náročnými válečnými konflikty.⁷⁵ Tento vývoj Tocqueville považuje v souvislosti s jeho deistickým přesvědčením za daný Prozřetelností, nezastavitelný a trvalý – „*Postupný vývoj k rovnosti je tedy jev daný Prozřetelností. Má její základní znaky: je všeobecný, trvalý vymyká se lidské moci; všechny události, právě tak jako všichni lidé, mu slouží.*“⁷⁶

S vlastní analýzou počátku té pomyslné americké revoluce začal Tocqueville ještě dříve, než první z osadníků vůbec vkročil na americkou půdu. V souladu s výše uvedenými tezemi Tocqueville v podstatě uvádí, že základní charakteristické rysy osadníků, tedy příslušníků nového národa, který bude teprve vytvořen, byly již v době příchodu ustálené a byly tedy výdobytky anglických revolučních procesů.⁷⁷ S jednotným původem osadníků souvisí i další velká výhoda, jíž si Tocqueville všímá, tedy příslušnost všech lidí k jedné, anglicky hovořící

⁷² DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 26.

⁷³ Tamtéž, s. 9.

⁷⁴ Tamtéž, s. 9.

⁷⁵ Tamtéž, s. 9-12.

⁷⁶ Tamtéž, s. 11.

⁷⁷ Tamtéž, s. 27-29.

skupině.⁷⁸ Tento prvek nelze podceňovat. Vezmeme-li v potaz proces tvorby národa, v němž byl prvek jazyka vždy klíčový, v oblastech východní Evropy, kde ještě stále existovaly mnohonárodnostní monarchie, jež tvorbu nových národů zpomalovaly, ať už cíleně či nevědomky ze své vlastní podstaty. Z porovnání těchto dvou oblastí je zřejmé, že tyto procesy došly svému zdárnému konci v západních oblastech mnohem dříve než na východě. I Tocqueville si byl zjevně důležitosti jednoty v jazykové otázce vědom – „*Pouto jazyka je možná nejsilnější a nejtrvalejší ze všeho, co může lidi spojovat.*“⁷⁹

Ale nebylo to pouze jazykové pouto, které lidi přichozí na americký kontinent spojovalo. Byl to i jakýsi soubor hodnot, který si přivezly ze své domoviny. Tyto hodnoty v nich byly buď ukotveny již po staletí a jsou produktem kulturního okruhu, anebo se teprve nedávno zrodily. Vyzdvihuje zde především anglický parlamentarismus, jež se podle něho zasloužil o to, že měli Britové v poměru k ostatním národům větší potenciál k vytvoření nového svobodného státu.⁸⁰ A stejnou měrou dle něho přispěla i reformovaná anglikánská církev vedoucí Brity k větší vzdělanosti, vážnosti a přemýšlivosti.⁸¹ Ač byly tyto předpoklady dle Tocquevilla nejvíce rozvinuté u Britů, ostatní národy nezavrhuje. Všechny národy kolonizující území dnešních Spojených států sdílely tyto zárodky úplné demokracie.⁸² Společným jmenovatelem většiny kolonizátorů a dalším faktorem, který nahrával budoucímu rozmachu demokratických principů a rovnosti, byl jejich původ. Jak o tom Tocqueville poznamenal: „*Nejsou to totiž nikdy ti šťastní a mocní, kdo se vystěhovává, a tak jsou chudoba a neštěstí nejlepší zárukou rovnosti, jaká může existovat mezi lidmi.*“⁸³ Sám ale dodává, že do Spojených států odcházela i majetná vrstva obyvatelstva, což vedlo k zavedení zákonů vytvářejících

⁷⁸ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe* I. Praha 1992, s. 28.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž, s. 29.

⁸³ Tamtéž.

hodnostní hierarchii, nikoliv však pozemkové aristokracie.⁸⁴ Díky tomuto faktu se stal prostor Spojených států tak jedinečným a zcela zbořil staré pořádky, které lidé znali ze svého života v Evropě. Velkou roli v tomto novém zřízení sehrál ekonomický faktor – „*Když byl pozemek obdělán, ukázalo se, že výnos není zdaleka tak velký, aby stačil přinést bohatství současně pánovi i farmáři.*“⁸⁵

4.3 Rozdílnost amerického jihu a severu

Již Tocqueville si všiml a analyzoval nesoulad mezi těmito dvěma částmi nově vznikajícího státu, který dodnes historikové považují za prvopočátek konfliktu, který se rozhořel v šedesátých letech devatenáctého století a vyústil v americkou občanskou válku.⁸⁶ Velkou měrou se do rozdílného vývoje promítly zcela odlišné přírodní podmínky, které nakonec určovaly nejen charakter hospodářského systému, ale i společnosti jako takové. V době, ve které Tocqueville Spojené státy navštívil, tedy na počátku třicátých let, byly tyto rozdíly stále více a více markantní. V jedné z kapitol taktéž dokazuje, že existoval i nesoulad mezi všeobecně uznávanými principy, který vznikl rozdílností kolonistů samotných. Jako důkaz používá občanské a trestní zákonodárství, které bylo očividně zaměřené proti nižší vrstvě společnosti, ač právě ona sama zákony tvořila.⁸⁷ Důvod byl jednoduchý, zkrátka přijala zákony platné v Anglii, aniž by je modifikovala. Dává tedy velký důraz i na odlišení toho, co je bytostně anglické a co puritánské.⁸⁸

První osídlenou kolonií na území amerického kontinentu se stala v roce 1607 Virginie. Jak si Tocqueville všimá, vzniká v době, kdy stále v Evropě přežívá přesvědčení, že bohatství národů vytváří hlavně nerostné bohatství.⁸⁹ Uvedený názor jen dokládá vývoj ekonomického

⁸⁴ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe* I. Praha 1992, s. 29.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Viz HUTEČKA, Jiří: *Země krví zbrocená*. Praha 2008.

⁸⁷ Americké trestní zákonodárství znalo pouze vězení a kauci, pokud byl tedy chudý člověk zadržen, byl dán do vazby a většinou si nemohl dovolit zaplatit kauci.

⁸⁸ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe* I. Praha 1992, s. 38.

⁸⁹ Tamtéž, s. 29.

myšlení, když se Tocqueville vyhrazuje vůči starému merkantilistickému pojetí, jež převládalo při kolonizování amerického jihu, a zároveň se v souladu s myšlením fyziokratickým kladně staví k vývoji v severních koloniích.⁹⁰ Tento fakt se odrazil v celkovém způsobu myšlení amerického jihu – „*Byli to tedy zlatokopové, kdo byli vysláni do Virginie; lidé bez majetku a vychování, jejichž neklidný a nezkratný duch zkalil dětství kolonie.*“⁹¹ Ač se tohoto tématu Tocqueville dotýká pouze okrajově, lze vypožorovat, že si byl vědom velkých rozdílů v myšlení obou částí Spojených států.

Životní podmínky v těchto oblastech zjevně nebyly ideální, dle statistik 75 % kolonistů, kteří dorazili do Virginie před rokem 1640, krátce poté zemřelo.⁹² Již velice brzy zemědělci v jižních koloniích objevili příhodnost podmínek pro luxusní zboží, např. tabák a bavlnu, které nakonec z velké části vytlačilo pěstování potravin.⁹³ Výše zmíněná nemožnost vzniku aristokracie na území Spojených států z důvodu malých výnosů půdy zde byla nahrazena jiným způsobem, tzv. „zvláštní institucí“ neboli otroctvím. Z již zmíněných Tocquevillových výroků je jasné, že se zvláštní institucí nesouhlasil a sympatizoval spíše se vznikajícím abolicionistickým hnutím na severu – „*Otroctví, jak později vyložíme, zbavuje práci cti; zavádí do společnosti zahálčivost a s ní nevzdělanost a pýchu, chudobu a přepych.*“⁹⁴ Ač ve Spojených státech nikdy pozemková šlechta evropského typu nevznikla, díky „zvláštní institucí“ otroctví se jí pozemkoví majitelé z amerického jihu značně přibližovali. Nikdy sice nedosáhli žádných privilegií, vytvořili si však vlastní hierarchii silně ovlivněnou kodexem cti. Více o kodexu cti a silně maskulinní podstatě společnosti amerického jihu se ve své knize věnuje Jiří Hutečka. Obyvatelé jižních států se stali jakousi vyšší třídou, která se při vypuknutí americké revoluce

⁹⁰ Viz SOJKA, Milan: *Dějiny ekonomického teorii*. Praha 2010.; SMITH, Adam: *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha 2001.

⁹¹ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I*. Praha 1992, s. 29.

⁹² DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I*. Praha 1992, s. 65.

⁹³ HUTEČKA, Jiří: *Země krví zbrocená*. Praha 2008, s. 64–66.

⁹⁴ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I*. Praha 1992, s. 30.

stala hnací silou. Není divu, že jeden z významných jižanských států – Virginie, dala vzniknuvším Spojeným státům hned několik prvních prezidentů.⁹⁵

Zcela opačně se staví ke kolonizování severní části – tzv. „Nové Anglie“. Tak jako jižanům přisuzuje pokleslou morálku, severani jsou jejich opakem. Osadníci ze severních kolonií jsou však dle něho jedinečnou vrstvou obyvatelstva, jejíž obdobu historie do té doby neznala: *„Vystěhovalci, kteří se usazovali na březích Nové Anglie, patřili ve své vlasti k zámožným třídám.“*⁹⁶ Nebyli to tedy ani chudáci, které by vyhnal hlad a nouze, ani vojáci, které hnala vidina bohatství. Pohnutky, jež je vedly osidlovat novou zemi, vyvěraly z morálního úpadku jejich domoviny a represe ze strany vládnoucí vrstvy. Lišily se krom morálních kvalit, smyslu pro „republikánské a demokratické hodnoty“, které byly dle Tocquevilla zakořeněné už v samotných principech puritánství, také vyšší mírou vzdělanosti.⁹⁷ Ač si je sám vědom někdy až drakonických opatření puritánů, dokládá, že všechny byly schváleny a odhlasovány většinou.⁹⁸

4.4 Zásada svrchovanosti lidu

*„Vypukla americká revoluce. Zásada svrchovanosti lidu vyšla z obce a zmocnila se vlády; všechny třídy se pro ni vydávaly v nebezpečí; bojovalo a vítězilo se v jejím jménu; stala se zákonem zákonů.“*⁹⁹

Považoval-li Tocqueville něco za zcela stěžejní prvek americké demokracie, pak to nutně musela být zásada svrchovanosti lidu, která se pocházela z lidské přirozenosti a dále se rozvíjela a dotvářela ve skrytu obecního systému. V té době ji k plnému rozmachu, dle Tocquevilla, bránily dvě překážky; jedna vnitřní a jedna vnější.¹⁰⁰ Největším problémem byla

⁹⁵ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 50-51.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž, s. 30-31.

⁹⁸ Tamtéž, s. 34.

⁹⁹ Tamtéž, s. 45.

¹⁰⁰ Tamtéž.

zcela logicky stále trvající závislost na Velké Británii a tedy ilegalita, v níž se tato zásada kvůli britské správě nacházela.¹⁰¹ Druhým, vnitřním problémem, byla prvotní nezkušenost, která vedla ke kumulaci majetku a moci v rukou vybraných jedinců, a tedy vytvoření jakéhosi aristokratického vlivu, který byl však včas podchycen a jeho další šíření zastaveno. Ač existovala snaha svrchovanost lidu potlačit, byla zcela bezzubá a tato zásada se stále šířila, až pomalu prostoupila celou společností. Obzvláště pomalu se šířila na území amerického jihu. Kde se však tato zásada v americké společnosti vůbec vzala? Tocqueville se domnívá, že jí byla vlastní již od samého počátku. Poté, co vypukla americká revoluce, a poté, co si třináct amerických kolonií vybojovalo nezávislost, vtrhla svrchovaná moc lidu na světlo veřejného života a začala udávat budoucí směřování americké demokracii. Touhu lidí po svobodě a rovnosti Tocqueville vítá s velkým nadšením evidentně i proto, že se vzniknuvším Spojeným státům zcela vyhnul osud Francie, která se ještě dlouho po vypuknutí revoluce zmítala v krvavé občanské válce. Nadšeně popisuje dynamickou sílu, jež s sebou revoluční změny nesly a které ovlivnily i lidi, kteří na této změně neprofitovali – „... protože už nebylo možné vyrvat moc z rukou lidu a protože příslušníci vyšších tříd si dostatečně neošklivili dav, aby nacházeli potěšení v tom, že by mu vzdorovali ... Nejdemokratičtější zákony byly ochotně schvalovány těmi, jejichž zájmy nejvíce poškozovaly.¹⁰² A čím více se charakter státu blížil aristokracii, tedy čím více geograficky směrem na jih, tím více se tento náboj projevoval. Tocqueville udává příklad státu Maryland, který byl založen velkými pozemkovými majiteli, avšak jako první přijal všeobecné hlasovací právo.¹⁰³ Na začátku třicátých let devatenáctého století, tedy v době, kdy Tocqueville prováděl svá pozorování a kdy tvořil svou knihu, dosáhla již zásada svrchovanosti lidu svých maximálních hranic a Tocqueville ji nachází ve všech oblastech

¹⁰¹ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe* I. Praha 1992, s. 45.

¹⁰² Tamtéž, s. 46.

¹⁰³ Tamtéž.

veřejného i soukromého života – „*Lid vládne americkému světu jako Bůh vesmíru. Je příčinou i cílem všech věcí; všechno z něj vyhází a všechno je jím absorbováno.*“¹⁰⁴

4.5 Obecní systém a „Duch obce“

Tocqueville považuje systém obcí za jednoho z původců demokratického zřízení a za základ k pochopení celkové správy Spojených států. Zároveň je toto jeho tvrzení krásným dokladem jeho pozitivního vztahu k severním státům Unie, které považuje za tvůrce a nositele všech základních demokratických hodnot a v nichž tento obecní systém vznikl.

Ještě dříve, než Spojené státy vznikly, byly již v severních koloniích uváděny do praxe jejich nynější základní principy fungování. Sám Tocqueville se podivuje, že již v polovině 17. století existovalo zasahování lidu do veřejných záležitostí, svobodné hlasování lidí o daních, odpovědnost činitelů státní moci nebo uplatnění poroty v soudním řízení.¹⁰⁵ Základní jednotkou toho všeho se stala právě obec. Ta je formována již od vzniku Nové Anglie a proces jejího vzniku končí dle Tocquevilla rokem 1650, kdy je již plně zformována.¹⁰⁶ Na rozdíl od ostatních národů, kde se politické uvědomění šíří z vyšších vrstev, jsou Spojené státy opačným případem. Obec je prvním ze správních celků, které ve Spojených státech vznikají – „*V Americe lze naproti tomu říci, že obec byla organizována dříve než hrabství, hrabství¹⁰⁷ dříve než stát a stát dříve než unie.*“¹⁰⁸ Kolem obce se ihned začalo točit veškeré společenské dění; sama si jmenuje úředníky, ukládá si daně, rozepisuje je a sama je vybírá.¹⁰⁹ Díky ní jsou lidé vedeni k aktivnímu přístupu nejen k politickému životu a umožňuje jim získat cennou zkušenost s reálnou politikou. Ač je stále formálně závislá na zákonech domovské monarchie, sama si žije „republikánským a demokratickým životem“ a je logické, že v tomto Tocqueville vidí počátek něčeho, co bychom dnes mohli nazvat americkou revolucí v pravém slova smyslu. Poté, co

¹⁰⁴ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe* I. Praha 1992, s. 46.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 34.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 35.

¹⁰⁷ Hrabství je ekvivalentem francouzského kraje na území Nové Anglie.

¹⁰⁸ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe* I. Praha 1992, s. 35.

¹⁰⁹ Tamtéž.

proběhla válka za nezávislost a vznikly Spojené státy americké, byly obce paradoxně více podřízené státu než monarchovi, jak tomu bylo původně. Toto podřízení státu však bylo dobrovolné a pouze v oblastech, které lze označit za celospolečenské, ve svých problémech zůstaly autonomními.¹¹⁰ Základní rozdíl mezi fungováním správy Spojených států a Francie byl dle Tocquevilla již v samotném přístupu. Zatímco ve Francii vybírá daně státní úředník, ve Spojených státech je vybírá pro stát obecní výběrčí – „*Tak u nás poskytuje ústřední vláda své úředníky obci, v Americe poskytuje obec své úředníky vládě.*“¹¹¹

Tocqueville však nezůstává ve své analýze obce pouze v americkém prostoru, ale snaží se nalézt obecné principy jejího vzniku a fungování v celé společnosti. Základní tezi je, že obec vzniká mezi lidmi všude na světě – „*Obec je jediné sdružení, které natolik odpovídá přírodě, že všude, kde se lidé spojují, vzniká sama od sebe.*“¹¹² Na rozdíl od království a republik, které vznikají uměle činností lidí, obec vzniká samovolně.¹¹³ Hlavním posláním obce je vytvářet pouta mezi lidmi, formovat jejich zájmy a vzdělávat je ke svobodě, tedy vytvářet to, co Tocqueville nazývá duchem obce.¹¹⁴

4.6 Duch obce

„*Ve spojených státech se právem domnívají, že láska k vlasti je jakýsi kult, k němuž lidé lnou právě v důsledku jeho praktikování.*“¹¹⁵

Tocqueville také hovoří o tzv. „duchu obce“, tedy jakémsi v mém chápání citu nebo lásky k obci, v níž lidé žijí, s níž upírají svou veškerou píli a práci k vykonávání veřejných funkcí. Obec má sice pouze omezené pravomoci, ale jak již bylo zmíněno ve svých interních záležitostech měla velkou svobodu. Duch obce souvisí s celou řadou činností svázaných

¹¹⁰ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 51.

¹¹¹ Tamtéž, s. 52.

¹¹² Tamtéž, s. 47.

¹¹³ Tamtéž, s. 48.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 53.

s životem obce. Velkou měrou se odráží v tužbách lidí po sociálním vzestupu či moci. Jak Tocqueville uvádí, federální vláda a prezidentský úřad byly logicky velkým lákadlem a prostředkem k získání slávy a moci, počet těchto lidí byl však značně omezen a zisk těchto pozic si žádal předchozí zkušenosti.¹¹⁶ Navíc zisk těchto pozic musel být velkou měrou dílem náhody a nešlo k němu dlouhodobě směřovat. Platformou pro uspokojení těchto tužeb se stal veřejný život obce. To, že byla snaha zainteresovat co největší počet lidí do veřejného života, s sebou mohlo nést i snahu zabránit kumulaci moci v rukou jednotlivce. Krom uspokojování tužeb lidí, musel být praktickým průvodním jevem i edukace lidí v úřednických funkcích pro další kariérní postup. Jelikož mír a prosperita může vést, a často vede, k postupnému úpadku demokratických hodnot a pomalému odklonu od demokracie samotné, vnímá Tocqueville politický život většiny na obecní úrovni jako pojistku proti těmto tendencím. Veškeré vášně a tužby vedoucí k nespokojenosti jsou uspokojeny v téměř rodinném prostředí a nepokoje se omezují pouze na jednotlivce.¹¹⁷

4.7 Rovnost a dědický zákon

Tocqueville za primární cíl americké revoluce považuje rovnost. Rovnost v jeho chápání již není stejná jako u prvních osvícenců, tedy rovnost všech lidí před zákonem atd. Tocqueville již přidává i ekonomické hledisko a říká, že největším nepřítelem rovnosti a posledním krokem k dovršení americké revoluce je dědický zákon.¹¹⁸

Dědický zákon totiž útočí na pozemkové vlastnictví, jeden ze symbolů starého režimu. Byla to právě vlastnictví obrovského množství nemovitého majetku, v čemž se později lišila šlechta od bohatých měšťanů. Tocqueville dobře věděl o postavení některých rodin na jihu Spojených států, které využily situace a během několika prvních let po příplutí nashromáždily obrovské množství majetku a vybudovaly si prestiž, které se přiblížily evropské šlechtě.¹¹⁹ Právě

¹¹⁶ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 53.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 53-54.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 40.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 322.

tato vrstva by se potom mohla postavit proti demokracii. Tocqueville tedy zavedení dědického zákona vnímá jako jeden z důležitých dějinných milníků – „*První generace odešla; půda se začala dělit. Tento pohyb byl časem stále rychlejší a dnes, kdy uběhlo sotva šedesát let, je už vzhled společnosti k nepoznání; rodiny velkých pozemkových vlastníků byly téměř všechny pohlceny masou obyčejných lidí.*“¹²⁰ Zákon však neútočí pouze na majetek, nýbrž i na mentalitu lidí samotných. Naprosto redefinuje vztah člověka k půdě. Již nemá smysl zkupovat malé pozemky a skládat z nich velké, jelikož budou stále znovu drobeny. Tocqueville i zde používá termín revoluce – „*V důsledku takového zákona způsobuje smrt každého vlastníka ve vlastnictví revoluci; ...*“¹²¹ V tomto lze vidět již zmiňovanou a pro Tocquevilla tak důležitou zásadu rovnosti. To, že pokaždé bude majetek více a více dělen vede k tomu, že nikdo nebude mít o tolik výhodnější postavení a bude docíleno rovnosti podmínek.

4.8 Strany ve Spojených státech a federální ústava

Zatím jsem se v této práci věnoval především předpokladům, které určovaly charakter a směřování původních třinácti kolonií. V této kapitole se již zaměřím na dění po válce o nezávislost a první hmatatelný výdobytek revoluce – federální ústavu.

Všechny výše uvedené předpoklady a společné charakterové rysy původních třinácti kolonií po vzniku Spojených států nezabránilo vzniku rozporů. Téměř ihned se zformovaly dva přístupy k nově nabyté svobodě, jeden chtěl moc lidí omezit (federalisté), druhý naopak posílit (republikáni).¹²² Již zde se zrodily dva zcela nesourodé přístupy a strany, o kterých Tocqueville píše jako o těch, jež nikdy nenabýly násilné podstaty. To se však změnilo hned rok po Tocquevillově smrti.¹²³ Za jeho života však stále mohl obdivovat nenásilný charakter celé společenské změny, za což tolik odsuzoval francouzské revolucionáře. Federalisté, ač jich ve společnosti byla vždy menšina, těžili ze známosti a váženosti svých členů. Tocqueville uznává

¹²⁰ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 42.

¹²¹ Tamtéž, s. 40.

¹²² Tamtéž, s. 132.

¹²³ A. de Tocqueville zemřel v roce 1859, rok před vypuknutím americké občanské války.

vítězství demokracie ve Spojených státech, obdivuje však přínos federalistů a připomíná, že některé z jejich zásad měly tu moc přejít do programu opozičního tábora, tj. federální ústava Spojených států.¹²⁴ Tocqueville zde správně poznamenává, že se jedná o mimořádnou událost. Jakým způsobem sjednotit tak nesourodé těleso v jednu Unii, když každý ze států měl svou vlastní vládu a jak definovat pravomoci každé z vlád – „*Pravomoci federální vlády byly tedy pečlivě definovány a prohlásilo se, že všechno, co nebylo zahrnuto do definice, spadá do kompetence vlád států.*“¹²⁵ Pro sporné situace byl poté vytvořen federální soud, jednotlivé pravomoci vlád a soudů v této práci není potřeba rozebírat.

4.9 Základní svobody a práva občana

Současně se vznikem Spojených států se paleta základních svobod a práv člověka mohla konečně dostat do praxe. Tocqueville se věnuje třem nejvýznamnějším-svobodě tisku, právu na sdružování a všeobecnému hlasovacímu právu, což jsou v podstatě tři velké výdobytky završené americké revoluce.

Co se týče svobody tisku, snažil se ji pochopit, ač sám uznává, že není jejím bezmezným obdivovatelem – „*Jsem pro ni daleko spíše s ohledem na zlo, jemuž zabraňuje než kvůli dobru, které působí.*“¹²⁶ Jako hlavní argument uvádí, že nevěří v místo mezi úplnou svobodou a úplným zotročením mysli. Poměrně důkladně se věnuje argumentaci pro omezení svobody tisku, načež dochází k závěru, že se jedná o krok k despotismu a umlčení většiny.¹²⁷ Přijímá tedy jak to dobré, tak to zlé, co ze svobody tisku vychází.

Situace tisku v Tocquevillově době je však dle jeho svědectví diametrálně odlišná od toho, jak ji známe z pozdější doby. Tisk měl ve Spojených státech v porovnání s Francií velice omezenou moc. Tomuto faktu nahrávalo několik aspektů. Dle Tocquevilla vše vyplývá

¹²⁴ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 133.

¹²⁵ Tamtéž, s. 86.

¹²⁶ Tamtéž, s. 136.

¹²⁷ Tamtéž, s. 136-137.

z principu svrchovanosti lidu a centralizace, kterou Francie ohledně tisku zavádí. Tato centralizace ve výsledku vede k malému počtu novin, čímž roste jejich úloha ve společnosti. Liší se také obsahová stránka - zatímco ve Francii místo reklam a zpráv dostávají prostor politické diskuze, ve Spojených státech je situace opačná. Velká svoboda, osvobození od kolků, cel a poplatků vedlo k tomu, že téměř každé město mělo své vlastní noviny, čímž se vytváří velká konkurence vedoucí k tomu, že si nelze z této činnosti udělat příliš vynášejší podnik.¹²⁸

Tak jako obecní duch vede lid k aktivitě ve veřejném životě, stejně tak svobodný tisk nutí politiku konfrontovat se každý den s veřejným míněním.¹²⁹ Úloha tisku se do dnešní doby nezměnila; již Tocqueville vnímal jeho roli ve veřejném životě a symbiotický vztah mezi veřejným životem a svobodným tiskem.

Druhé z Tocquevillových velkých témat je právo na sdružování, kterého se dle něho ve Spojených státech využívá nejvíce.¹³⁰ Toto sdružování je přítomné v životě společností od nepaměti, v Evropě lze o spolkovém životě však hovořit až v pozdější době. Ve Spojených státech však Tocqueville hovoří o jeho přítomnosti za nejrůznějšími účely již od počátku. Počátek opět můžeme hledat v obecním životě a duchu obce, který lidi k takovému chování vede. Toto shromažďování dělí do tří stupňů-na sdružování, spolčovací právo a uplatnění spolčovacího práva v politickém životě – „*Tak v prvním případě lidé, kteří hlásají stejný názor, vytvoří mezi sebou čistě duchovní vztahy; ve druhém se spojí v malé skupiny, které zastupují pouze část strany; konečně ve třetím tvoří jakýsi oddělený národ v národě, vládu ve vládě.*“¹³¹ Tocqueville se opět snaží poznat původ tohoto práva, pochopit jej v americkém kontextu a zanalyzovat jeho klady a zápory. Dochází k tomu, že jelikož toto právo má anglický původ a bylo přítomné již při formování Spojených států, není tedy importovaným, stalo se součástí

¹²⁸ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 138-140.

¹²⁹ Tamtéž, s. 140.

¹³⁰ Tamtéž, s. 143.

¹³¹ Tamtéž, s. 144.

Američanů. Proto tedy dosud nebylo lidem zneužito.¹³² Ve výsledku konstatuje, že je to právě demokracie, ve které je spolčovací právo nejdůležitějším, jelikož právě díky němu se mohou občané postavit proti útlaku „skupiny spiklenců“ nebo jednotlivce.¹³³ I zde nelze nepoznat, že Tocqueville k takovým názorům, ač možná nerad, dochází přes zkušenosti z vývoje francouzské revoluce.

Posledním velkým okruhem je všeobecné hlasovací právo. Jak sám Tocqueville píše, nebylo v době, kdy *Demokracii v Americe* psal, v Evropě stále aplikováno a existovaly pouze dohady o jeho funkčnosti.¹³⁴ V souladu s heslem Spojených států „*novus ordo saeculorum*“ neexistovala s tímto právem dosud žádná historická zkušenost. Navzdory tomu lze některé z Tocquevillových vypočítaných faktů označit za obecně platné, jelikož je lze pozorovat i v dnešních dnech. Tocqueville automaticky počítal s tím, že lidskou přirozeností bude volit do veřejných funkcí ty nejzkušenější a nejschopnější – „*Mnozí lidé v Evropě věří, aniž to říkají, anebo to říkají, aniž tomu věří, že jednou z velkých výhod všeobecného hlasovacího práva je to, že povolává k řízení veřejných záležitostí lidi, kteří jsou hodni veřejné důvěry.*“¹³⁵ Pod vlivem zkušeností, vycházejících z pozorování a analýzy americké společnosti, však svou původní premisu přehodnocuje – „*Za sebe však musím říci, že to co jsem viděl v Americe, mě vůbec neopravňuje věřit, že tomu tak vskutku je.*“¹³⁶ Je až rozčarován z toho, že většina schopných a vzdělaných lidí není do veřejného života zapojována. Základní příčinu tohoto stále platného faktu spatřuje v několika bodech. Prvním bodem je vzdělanost společnosti jako celku, ta ač stále roste, nemůže nikdy dosáhnout bodu, v němž by se všichni nacházeli na stejné úrovni. Aby takového stavu bylo dosaženo – „*... by bylo třeba, aby se lid nemusel zabývat hmotnými starostmi o živobytí, to znamená, aby už nebyl lidem.*“¹³⁷ Tento stav tedy považuje za stejně

¹³² DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 144.

¹³³ Tamtéž, s. 144.

¹³⁴ Tamtéž, s. 150.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž.

utopický jako rovnost majetkovou. Na základě výše uvedené premisy vyvozuje, že ač jsou záměry většiny lidí sebelepší, nejsou schopni posoudit prostředky, které jsou k uvedení zamýšlených změn do praxe potřeba – „*Jaké dlouhé zkoumání, kolik rozličných znalostí je potřeba k tomu, abychom si udělali přesnou představu o povaze jediného člověka! Největší géniové při tom tápají a člověku z davu by se to mělo podařit?*“¹³⁸ Dalším faktem, který nelze opomenout a jež přispívá k této situaci a zároveň i zabraňuje úplné rovnosti, je lidem přirozená závist. V Evropě třicátých let devatenáctého století převládal názor, že výše popsaný stav platí pouze pro Francii. Tocqueville však pouhým pozorováním vývoje americké společnosti dochází k závěru, že se jedná o jev přirozený demokratickým režimům obecně.¹³⁹ Ostatně tento spor mezi „vyššími“ a „nižšími“ vrstvami rezonoval a stále rezonuje společnostmi po celé dvacáté století dodnes.

4.10 Hodnocení revolucí a jejich další směřování

„Celá tato kniha, kterou budete číst, byla napsána pod dojmem jakési nábožné hrůzy, kterou v duši autora vzbudil pohled na tuto nezadržitelnou revoluci...“¹⁴⁰

Jak již v této práci bylo několikrát zmíněno, zkoumal americkou demokracii Tocqueville nikoliv jako potomka té evropské, ale jako vzor a inspiraci do budoucna. Ve spoustě bodech se také krom demokracie samotné věnuje jejímu počátku, tedy revoluci, která ji umožnila se prosadit. Dále je to jeho stále trvající demokratická revoluce, o které mluví již v úvodu jeho knihy, která nám jasně ukazuje, že Tocquevillův postoj k revolucím nebyl negativní. Ač je Tocqueville příslušník aristokratické rodiny a katolík, často hájící zájmy církve, zcela přijal nově vytvořené pojetí slova „revoluce“. Mnohokrát také v práci zaznělo, že Tocqueville byl odpůrcem poměrů ve Francii, nikdy však neútočil na revoluci samotnou, nýbrž na odklon od původních ideálů svobody, rovnosti a bratrství – „...zničili jsme aristokratickou

¹³⁸ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 150.

¹³⁹ Tamtéž, s. 150-151.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 11.

*společnost a samolibě jsme se zastavili uprostřed trosek staré budovy, jako bychom zde chtěli zůstat navěky.*¹⁴¹ Je to právě kritika francouzských poměrů, která se táhne jako červená niť celou Tocquevillovou knihou a byla jedním z hlavních důvodů jejího vzniku.

V pohledu do budoucnosti velkých revolučních otřesů je však Tocqueville spíše skeptický. Základem všech dosavadních revolucí byla v jeho pojetí vždy především nerovnost.¹⁴² Demokratické zřízení však dle něho vytváří automaticky takové podmínky, které vedou k potlačení tužeb po změnách a revolucích. Ač se v tomto tématu pohybuje v teoretické rovině, je zcela zřejmé, že se opírá o svou studii Spojených států. Základním kamenem, který sám o sobě krotí revoluční tužby, je neexistence aristokracie spojená s pozemkovým vlastnictvím. Tím, že ve státě proběhne nivelizace poměru mezi bohatými a chudými, popisuje Tocqueville vlastně jím tak chválený dědický zákon.¹⁴³ Stejně jako rovnost majetková má vliv i obchodní smýšlení, které lidi vede ke snaze zbohatnout. Čím více se o to člověk snaží, tím méně touží po změně režimu – *„Lidé jsou tedy tím méně nakloněni revoluci, čím více se rozmnožuje jejich movitý majetek a zvětšuje počet těch, kdo jej vlastní.*“¹⁴⁴

Stejně tak popisuje i rovnost „intelektuální“. Ač rovnost a svoboda jsou základními kameny demokratických zřízení a dalo by se předpokládat, že možnost svobodně vyjadřovat své názory a že dynamika demokratického myšlení bude vést k nestabilitě a revolucím. Tocqueville však přichází s jinými závěry na základě zkušenosti ze Spojených států. Říká, že jsou to právě demokratické systémy, v nichž panuje velká stabilita a ustálené ideje. V těchto systémech totiž nejsou lidi propojeni žádnými pouty, jež by je spojovala, a proto je vždy potřeba přesvědčit o své pravdě každého jednotlivce.¹⁴⁵ To, že vznikla rovnost podmínek, poté vedlo k tomu, že lidé začali sdílet stejné ideje, a tudíž těžko vznikne dostatečně velká skupina jinak

¹⁴¹ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 14.

¹⁴² Tamtéž, s. 176.

¹⁴³ Tamtéž, s. 176-177.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 177.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 180.

smýšlejících jedinců, která by dokázala tyto ideje sama změnit –Tocqueville tedy v podstatě popisuje koncept veřejného mínění.

ZÁVĚR

Americká revoluce v Tocquevillově díle není samostatným velkým motivem, kterým by se autor cíleně zabýval. V rámci zkoumání si však lze všimnout, že některým velkým motivům vedoucím ke vzniku Spojených států a občanské společnosti je věnováno více prostoru. Informace jsou často pouze fragmenty v textu, které bylo nutné poskládat dohromady. Hlavně v první části prvního dílu *Demokracie v Americe* se Tocqueville vyjadřuje k pro něho nejzásadnějším aspektům americké revoluce. Při svém popisu postupuje systematicky od původu americké revoluce v anglických osadnících, přes její eskalaci v ilegalitě obecního života v koloniích, až po její uplatnění v praxi po válce o nezávislost. Často jsou to spíše velké ideje než fakta, které Tocqueville považuje za původce, činitele či důsledek americké revoluce, než že by se věnoval pouze výkladu reálných bojů ve válce o nezávislost.

Zároveň si ale Tocqueville pozorně všímá a striktně rozlišuje obyvatele amerického jihu a severu. Jako velký zastánce původních hodnot francouzské revoluce, tedy svobody, rovnosti a bratrství, je k situaci na americkém jihu značně kritický a přirovnává jí k jakési majetkové aristokracii bez jakýchkoli jiných pravomocí. Naopak je velkým zastáncem unie a vidí v ní tvůrce současných hodnot Spojených států. Tocqueville, ale také citlivě rozlišuje mezi tradicemi puritánskými a britskými, které oboje ovlivnily americkou společnost, ve svém původu jsou však zcela odlišné.

Velký důraz Tocqueville klade na tzv. „zásadu rovnosti“.¹⁴⁶ Tocqueville za poslední krok k rovnosti považuje dědický zákon, jehož existence měla mít obrovský vliv na společenské poměry národů. V podstatě šlo o způsob dělení půdy na rovném principu mezi jednotlivé

¹⁴⁶ DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992, s. 40.

potomky, čímž docházelo k velké cirkulaci majetku, a naopak se tím zabraňovalo jeho hromadění v rukou jednotlivce. Tím byly po revoluci zničeny poslední oblasti aristokratického vlivu a zároveň mohla ve společnosti vznikat jakási rovnost. Tocqueville nevztahuje rovnost jen na oblast materiální a sleduje jí i v jiných oblastech lidské společnosti, např. rovnost vzdělání, která narovnává přirozenou duševní nerovnost jedinců.

Tocqueville také hovoří o tzv. „duchu obce“, tedy jakémsi v mém chápání citu nebo lásky k obci, v níž lidé žijí, s níž upírají svou veškerou pílí a práci k vykonávání veřejných funkcí. Jedná se tedy o celou škálu činností spojených s životem v obci. Zároveň je potřeba si uvědomit, že obce v Americe požívaly velké míry autonomie ještě před vznikem Spojených států. Jelikož obce měli značnou míru pravomocí, a podílet se na celostátních funkcích bylo poměrně složité, sloužily obecní funkce jako jakási platforma pro uskutečňování „touhy po účtě, potřebě reálných zájmů, záliby v moci a vzruchu...“. Jelikož tyto vášně mohou vyvolávat bouře, je jejich provádění na téměř rodinném poli dle Tocquevilla pro společnost velice příznivé. Krom toho všeho lze vidět klady takového citu k obci i v praktické rovině, např. snaha zabránit kumulaci moci v rukou jednotlivce, edukace kvalitního úřednictva apod.

Ve skrytu takového obecního života se rodila svrchovanost lidu, která má být všem lidem přirozená a značně autonomní obce Spojených států, vzdálené očím britské správy byly ideálním místem pro její rozvoj. Tato svrchovanost dosáhla největšího rozmachu na americkém severu a šířila se směrem na jih, kde krátce existovala velice majetná vrstva farmářů a její výlučnost nesla jisté znaky staré evropské aristokracie. Žádných speciálních privilegií však nikdy nedosáhla, a nakonec byla smetena při vzniku Spojených států prosazením dědického zákona.

Tocqueville pohlíží na dějiny jako na nepřetržitou „demokratickou revoluci“. Již od středověku byla každá válka oslabením vyšších vrstev a malý zisk pro třetí stav. Vidí tedy

hlavní příčinu revoluce nerovnost poměrů. Jelikož ale devatenácté století přineslo řadu změn a poměry se začaly rychle měnit, je Tocqueville s pohledem do budoucna spíše skeptický.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe I.* Praha 1992.

DE TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe II.* Praha 1992.

Literatura

ARRENDTOVÁ, Hannah: *O revoluci.* Praha 2011.

BROGAN, Hugh: *Alexis de Tocqueville: Prorok demokracie ve věku revoluce.* Brno 2011.

FOŘTOVÁ, Hana-OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Lev Thun, Alexis de Tocqueville (Korespondence 1835-1856).* Praha 2011.

FURET, Francois: *Promýšlet francouzskou revoluci.* Brno 1994, s. 135.

HUTEČKA, Jiří: *Země krví zbrocená.* Praha 2008.

KREJČÍ, Jaroslav: *Dějiny a revoluce.* Praha, 1992.

PIPES, Richard: *Dějiny ruské revoluce.* Praha, 1998.

PRCHAL, Vítězslav: *Společenstvo hrdinů: Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750.* Praha, 2015.

SMITH, Adam: *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů.* Praha 2001.

SOJKA, Milan: *Dějiny ekonomického teorií.* Praha 2010.

Články

DOPITA, Miroslav: *Vzpomínka na doc. PhDr. Vladimíra Jochmana.* IN: Sociologický časopis, 2008, Vol. 44, No. 5.

KREJČÍ, Jaroslav: *Sociologický model revolučního procesu.* In: *Sociologický časopis* 2, 1968, s. 159-173.

WILSON, James Quinn: *Tocqueville a Amerika.* IN: Bulletin Občanského Institutu 252, 2012.

RESUME

The beginning of the thesis is dealing with the general phenomenon of the revolutions, etymology of the term “revolution”, the change of the meaning of the term and sociological events. The main part of the thesis is about the French nobleman Alexis de Tocqueville, his origin, life, but mainly his work Democracy in America. Young Tocqueville visited the United States in the 1830's. His book brings us the testimony about American society from a person, who did not come from a similar (democratic) environment, but thought of it as a new future for Europe. His testimony is more important due to its serious scientific approach, that includes citations, resources, etc. It's a very complex study, including many fields from history, political science, law and sociology.

The greatest thoughts of Tocqueville's works are the sovereignty of the people, freedom, and equality. These great ideas, that existed even before the formation of the United States, spread into the whole society in the end.

ANOTACE

Příjmení a jméno: Bárta Michal

Fakulta: Filozofická

Katedra: Historie

Název diplomové práce: Americká revoluce očima Alexise de Tocquevilla v ideovém vývoji
19. st.

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jiří Válek

Počet znaků: 73 900

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 13

Klíčová slova: Tocqueville, Amerika, Francie, revoluce, svrchovanost, rovnost

Charakteristika práce: Diplomová práce se zabývá etymologií a proměnou významu termínu revoluce; sociologickým a historickým pohledem na fenomén revolucí. Stěžejní část je věnována postavě francouzského šlechtice Alexise de Tocquevilla a jeho knihy Demokracie v Americe. Zaměřuje se též na Tocquevillovo vnímání americké revoluce a charakterizuje americkou občanskou společnost.